

OPEN ACCESS

Záhadný morfém [-t] a slovesná paradigmata v sarkézské normanštině¹

Martin Neudörfl (Praha)

THE MYSTERIOUS MORPHEME [-T] AND VERBAL PARADIGMS IN SARK NORMAN

In this article, we present one of the principal findings in the field of Sark Norman (or Sarkese) verbal morphology. The data on which the present article is based were obtained during three seasons of field research on the island of Sark in 2016, 2018, and 2019, with the help of the last four native speakers of Sark Norman, and via analysis of now lost idiolects recorded in the 20th century. We focus primarily on the verbal paradigms of the present and preterite indicative and the related system of desinences with regard to 1SG. In the first part, after an introduction to the context, we summarize the occurrence of the morpheme [-t] in 1SG verbal forms, which, although recorded in several secondary sources in the past, had never been systematically analysed prior to the present study. In the following part, we compare documented conjugation patterns with the verbal paradigms presented in Liddicoat (1994), demonstrating fundamental differences in our respective observations. Finally, for each of the main verbal groups and several subgroups, we can present at least a partial paradigm based on our data, to illustrate where and when the morpheme [-t] occurs as a standard 1SG verbal desinence in Sark Norman.

KEYWORDS

Sark Norman, Norman languages, verbal paradigms, language documentation

KLÍČOVÁ SLOVA

Sarkézská normanština, normanské jazyky, slovesná paradigmata, jazyková dokumentace

DOI

<https://doi.org/10.14712/23366591.2020.2.3>

ÚVOD

Sarkézská normanština, či sarkézština (aj. *Sark Norman*, *Sark French*, *Sarkese*, fr. *sercquais/sercquiais* etc.), je původní románský jazyk ostrova Sark, nejmenšího samosprávného ostrova v rámci souostroví Normanských ostrovů, rozkládajících se v Lamanšském průlivu v blízkosti francouzského pobřeží. V současné době (k roku 2019) představuje tento pozoruhodný minoritní jazyk spolu se svými čtyřmi posledními rodilými mluvčími nejohroženější varietu nejen ostrovní větve normanské jazykové skupiny, nýbrž patrně celé severofrancouzské rodiny jazyků d'oïl vůbec.

Přestože sarkézština, jíž v minulosti nikdy nemluvalo současně více mluvčích, než kolik v danou chvíli čítal ostrov Sark obyvatel, přitahovala pro svou archaičnost

¹ Tento příspěvek vznikl s podporou grantového projektu GA UK Kodifikace sarkézské normanštiny č. 816218 a z rozpočtu projektu SVV Jazyk a nástroje pro jeho zkoumání.

a údajnou čistotu pozornost řady osobností z jazykovědné, a zejména literární obce již od 19. století, tento zájem do ještě nedávné doby nikdy nevýstlil v soustavný odborný výzkum či projekt s ambicí systematické jazykové revitalizace po vzoru dvou hlavních ostrovů Guernsey a Jersey.

Teprve se ztrátou normanské variety blízkého ostrova Alderney po II. světové válce byly v 70. a 80. letech 20. stol. nezávisle na sobě podniknuty první terénní výzkumy na ostrově Sark, jejichž prostřednictvím byla zahájena dokumentace tamní sarkézské variety normanštiny na profesionální úrovni. Cílem těchto převážně jednorázových podniků bylo především předejít ztrátě sarkézštiny bez jakéhokoliv bližšího poznání ze strany jazykovědné obce tak, jako se tomu stalo v případě aldernejštiny v předcházejících dvou dekadách.

Činnost jazykovědců na ostrově Sark nicméně v porovnání např. s vývojem na sousedních ostrovech Guernsey a Jersey pozoruhodně nenašla společné průniky a body zájmu s tehdy probíhajícími aktivitami sarkézské komunity, dlouhodobě usilující o záchranu svého původního jazyka. Až v roce 2016, v době bezprostředního ohrožení jazykovou smrtí (Thomason, 2015) v důsledku dramatického poklesu mluvčích, představujících v absolutní většině jedince narozené v 1. polovině minulého století, byl zahájen nový, soustavný dokumentační projekt, jenž je pod naším vedením a ve spolupráci s ostrovní naučnou společností *La Société Sercquaise* s aktivním zapojením čtyř posledních rodilých mluvčích sarkézštiny realizován až do současnosti.

Cílem projektu je na základě předchozích výzkumných podniků a především vlastní výzkumné činnosti v úzké spolupráci s rodilými mluvčími dokončit základní dokumentační proces a zahájit proces efektivní a systematické revitalizace sarkézštiny v životě ostrovní komunity. V tomto směru pak bylo dosaženo významného pokroku již v prosinci 2019 zavedením povinné výuky sarkézské normanštiny na sarkézské základní škole, jediné vzdělávací instituci na ostrově, jako druhého jazyka pro žáky 3. stupně.²

Tento článek je nicméně spojen výhradně s dokumentační rovinou našeho projektu. Naším cílem je zde představit jeden z hlavních poznatků vzešlých ze spolupráce s posledními aktivními mluvčími na poli morfologie sloves v sarkézské normanštině: budeme se věnovat systému slovesných koncovek, který nebyl podle našich zjištění v minulosti dostatečně popsán a v jehož případě se naše data, získaná studiem žijících i historických idiolektů, výrazně rozcházejí s některými daty prezentovanými v odborné literatuře.

Za tímto účelem po úvodu do obecného kontextu (kap. č. 1 a 2) představíme v kapitole č. 3 základní slovesná paradigmata v sarkézštině tak, jak jsou popsána v gramatice ostrovní normanštiny Anthonyho Liddicoata *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands* z roku 1994, jediné doposud publikované odborné práci, která detailně popisuje morfosyntax její sarkézské variety. V kapitole č. 4 následně přiblížíme náš výchozí výzkumný problém, který jsme již před zaháje-

2 Sarkézská základní škola, *Sark School*, má s ohledem na specifické podmínky ostrovní komunity uzpůsobenou formu výuky i vlastní organizaci. Fakticky se jedná o trojtřídní školu, kdy tzv. 3. stupeň, či 3. třída, zahrnuje nejstarší školou povinné žáky s trvalým pobytem na ostrově do věku 13 let.

OPEN ACCESS

ním našeho prvního terénního výzkumu a aktivního sběru dat definovali studiem jiných sekundárních pramenů, a to na základě pozorování výskytu v literatuře blíže nepopsaného morfému [-t] v pozici koncovky u slovesných tvarů 1SG v indikativu přítomnosti a préterita. V kapitole č. 5 a jednotlivých podkapitolách pak provedeme detailní srovnání všech souvisejících slovesných paradigmat, prezentovaných ve výše uvedené publikaci, s paradigmaty koncipovanými na základě našich vlastních dat získaných prostřednictvím terénních výzkumů na ostrově Sark z let 2016, 2018 a 2019, a to s ohledem na výchozí problém s cílem doložit morfém [-t] coby standardní koncovku (nejen) u tvarů 1SG v řadě slovesných paradigmat v sarkézské normanštině, v nám známých idiolektech. Na závěr v kapitole č. 6 nabídneme možnou interpretaci našich zjištění.

1. GEOGRAFICKÝ A HISTORICKÝ KONTEXT

Ostrov Sark, jenž byl do roku 2008 považován za poslední feudální léno na území Evropy, dnes autonomní demokratická dependance Britské koruny s volenou vládou, tvoří spolu se třemi dalšími hlavními ostrovy Guernsey, Jersey a Alderney souostroví zvané Normanské ostrovy (aj. *Channel Islands*, fr. *les Îles anglo-normandes*, *les Îles de la Manche*).

Na každém z těchto čtyř ostrovů se v minulosti diferencovaly zvláštní variety normanského jazyka, jež společně tvoří jeho tzv. ostrovní větev — sarkézština na ostrově Sark, dnes již vymřelá a jen málo poznaná alderneyština na ostrově Alderney, guernseyština s třemi hlavními subdialekty na ostrově Guernsey a jerseyština s nejméně šesti regionálními varietami na ostrově Jersey.³

Počátek současného osídlení vlastního ostrova Sark se oproti ostatním Normanským ostrovům datuje do roku 1565, kdy byl Sark, po zániku staršího osídlení, reko-

3 V případě ostrovů Guernsey a Jersey nesou jednotlivé subdialekty obvykle označení podle církevního administrativního členění, tj. dle farností. V rámci guernseyštiny bývají rozeznávány tři hlavní historické jazykové skupiny — a) Horní farnosti, b) Dolní farnosti a c) přechodové „Západní“ farnosti, přičemž v rámci horní-farní guernseyštiny bývá vyčlenována zvláštní varieta farnosti Sv. Martina (viz např. Lukis, 1985, s. 2; Garis, 2012, s. XI; Jones, 2015, s. 60–61). V případě jerseyjské větve bývá mimo sarkézštinu rozlišováno přibližně šest až sedm hlavních regionálních subdialektů (viz např. Jones, 2015, s. 56–57). Na ostrově Alderney byla naopak ve 20. století, do ztráty posledních mluvčích tamní normanštiny, doložena existence pouze jediné homogenní variety (Le Maistre, 1982, s. 5), tj. stejně jako na ostrově Sark. Na Sarku byla nicméně v minulosti vedle hlavní sarkézské variety předpokládána, s ohledem na výpovědi místních, i možná existence blíže nepoznaného historického subdialektu, jímž měli v neznámé době hovořit obyvatelé poloostrova Malý Sark (viz např. Brasseur, 1978a, s. 52; Jones, 2012b, s. 157). V roce 2016 jsme ovšem existenci původního malosarkézského dialektu na základě srovnání historických zmínek a rovněž výpovědí žijících mluvčích odmítli jako lidový mýtus, jehož vznik a ustálení v 1. pol. 20. stol. byly dle našich zjištění spojeny s trvalým usazením konkrétní normanofonní osoby alderneyského původu, tj. mluvčího jiné variety normanštiny, na uvedeném poloostrově (viz Neudörfl, 2017, s. 131–139).

lonizován 40 rodinami, původem většinou z ostrova Jersey, pod vedením šlechtice Héliera de Carteret, pána ze Saint-Ouen.⁴ Přestože je Sark geograficky bližší ostrovu Guernsey, valná část nového obyvatelstva v počátku osídlení hovořila varietou jersey-ské normanštiny — ta se ovšem v následujících staletích vyvinula v novém prostoru odlišnou cestou, danou postupnou izolací od ostrova Jersey, ale i přirozeným kontaktem se sousedním Guernsey.⁵

Tato nejmladší svébytná varieta ostrovní normanštiny si pak v porovnání s ostatními ostrovy, kde proces postupné anglicizace započal již v 18. století, dlouho zachovávala výsadní pozici prvního jazyka v životě místní komunity, a to až do I. světové války (Neudörfl 2017). V důsledku dalekosáhlých celospolečenských změn, které lze časově spojit s druhým světovým konfliktem, však došlo ve velmi krátkém časovém úseku k upevnění pozice angličtiny a jejího přijetí jakožto prvního, ba dokonce jediného jazyka ve veřejném životě sarkézské společnosti již během dvou následujících dekád.

Přestože ještě na přelomu 50. a 60. let 20. století byla většina obyvatelstva normanofonní a k sarkézštině jakožto svému prvnímu jazyku se hlásila více než polovina členů feudálního parlamentu (Neudörfl, 2017, s. 19–20), počet aktivních mluvčích byl na přelomu 70. a 80. let odhadován již jen na 60 jedinců (Brasseur, 1982, s. 107), přičemž na počátku 20. století se pohyboval mezi dvaceti až třiceti mluvčími (Locke, 1998, s. 1). V současnosti (k prosinci 2019) pak žijí na ostrově Sark pouze čtyři poslední aktivní rodilí mluvčí.

2. PŘEDCHOZÍ VĚDECKÝ VÝZKUM

První počiny na poli dokumentace sarkézské normanštiny lze datovat již do 2. poloviny 19. století (Neudörfl, 2017, s. 35–36); co se objemu výsledných dat týče, jednoznačně z nich vyčnívá výzkumný podnik francouzského dialektologa E. Edmonta, který v roce 1898 navštívil ostrov Sark za účelem sběru podkladů pro první francouzský dialektologický atlas *l'Atlas linguistique de la France (1902–1910)*, dále jen ALF.⁶

První známý odborný výzkum ve 20. století podnikl až francouzský odborník v oblasti normanské dialektologie Patrice Brasseur v letech 1975–1980 v souvislosti s kompilací nového dialektologického atlasu pro normanský jazykový prostor *l'Atlas*

4 Tato čtyřicítka rodin a domácností, tzv. „Quarantaine“, byla především jerseyského původu (ovšem nejen z farnosti Saint Ouen). Někteří osadníci byli guernseyského, francouzského (Hugenoti), anglického i holandského původu (Carteret a Carteret, 1969, s. 35–44, 120–137).

5 Jediné ucelené srovnání všech tří variet, včetně jedné guernseyské variety, provedl po fonologické stránce doposud P. Brasseur (Brasseur, 1978a–b). Druhé srovnání, ovšem zaměřené na různé vybrané aspekty a jevy, provedla Mari Jonesová (Jones, 2015). Systematické srovnání sarkézštiny a guernseyských variet, např. na úrovni morfosyntaxe, ovšem doposud provedeno nebylo.

6 Konzultantem byl Edmontovi pouze jeden rodilý mluvčí, a to neznámý sarkézský kurýr (Champion, 1902, s. 40).

OPEN ACCESS

linguistique et ethnographique normand, dále jen ALEN. Brasseur pak mimo dokumentaci lexika provedl a předložil vůbec první odbornou analýzu fonologického systému sarkézštiny (Brasseur 1978a, 1978b), v níž identifikoval a popsal základní charakteristické znaky této variety po stránce zvukové. Uvedená studie zároveň představuje vůbec první a doposud jediné systematické srovnání všech tří živých variet ostrovní normanštiny.

V dokumentaci sarkézské fonologie pokračovali i dva další významní jazykovedci — A. Liddicoat, jenž navštívil ostrov v roce 1985, a M. Jonesová v roce 2008. První jmenovaný se mimo popis fonologického systému věnoval i systematické dokumentaci sarkézské morfologie a syntaxe, přičemž *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands* od A. Liddicoata z roku 1994, v níž je sarkézština komparativně analyzována spolu s jerseykými varietami normanštiny, představuje doposud jediné odborné pojednání věnované komplexnímu popisu sarkézské normanštiny včetně morfosyntaxe.

Chronologicky poslední výzkum do roku 2016 podnikla Mari Jonesová, jež se (nejen) v případě sarkézštiny zaměřila v rámci terénního výzkumu, realizovaného v roce 2008, na identifikaci možných změn v závěrečné fázi jazykové smrti a v důsledku kontaktu s anglickým jazykem (Jones, 2012b).

Významným počínem na poli jazykové dokumentace, který ovšem nevyšel v žádný konečný výstup, byl výzkumný pobyt anglického dialektologa Petera Andersona, který ve spolupráci se sarkézským aktivistou Martinem Lockem pořídil nahrávky rozhovorů s více než 30 rodilými mluvčími sarkézštiny v roce 1976. Přestože do roku 2016 nebyl výsledný několikahodinový zvukový materiál, jenž byl posléze uložen v archivu *La Sociétés Sercquaise*, patrně využit a blíže analyzován, v souvislosti se zahájením našeho výzkumu se nám tento fond stal nedocenitelným zdrojem dat pro studium dnes již ztracených historických idiolektů.

Na tyto výše uvedené vědecké podniky v oblasti jazykové dokumentace sarkézské normanštiny a jejich výstupy jsme prostřednictvím prvního terénního výzkumu na ostrově Sark aktivně navázali v roce 2016, přičemž v tomto směru pokračuje naše výzkumná činnost až doposud.

Naším primárním zdrojem dat jsou nicméně v případě jazykové dokumentace osobní konzultace se čtyřmi posledními rodilými mluvčími.⁷ Data jsou s ohledem na možnost pobývat na ostrově kontinuálně až čtyři týdny a denně pracovat v úzké spolupráci s mluvčími formou individuálních i skupinových sezení získávána nejrůznějšími metodami.⁸ Druhým významným zdrojem dat je pro náš výzkum dále archiv

7 Tři ze čtyř našich současných konzultantů byli monolingvní (sarkézština) do zahájení povinné školní docházky. Čtvrtý konzultant (druhý nejstarší) byl bilingvní (sarkézština/angličtina) ještě před nástupem na sarkézskou základní školu, přičemž dnes je tento mluvčí jako jediný trilingvní (+francouzština). U ostatních mluvčích se schopnosti komunikovat ve standardní francouzštině značně různí.

8 V rámci jednotlivých sezení je naším cílem zachytit hledaný tvar/jev v autentické spontánní výpovědi v rámci rozhovorů jednotlivce s výzkumníkem (v sarkézštině) nebo během hromadných rozhovorů rodilých mluvčích za účasti výzkumníka. Díky aktivní participaci a zájmu našich konzultantů nicméně bez ohledu na zachycení požadovaného tvaru/jevu

společnosti *La Société Sercquaise*, který obsahuje vedle písemných památek především již zmíněný zvukový fond s několika hodinami nahrávek výpovědí a rozhovorů rodilých mluvčích, pořízených napříč 20. stoletím.⁹

Zejména v prvních dvou letech byl náš výzkum založen na srovnávání dat získaných prostřednictvím těchto dvou hlavních zdrojů s daty publikovanými v minulosti v odborné literatuře. Přestože nová data většinou potvrzovala, případně zpřesňovala předchozí pozorování, v některých oblastech se s nimi poměrně výrazně rozcházela: platí to zvláště pro morfologii sloves a slovesných paradigmat v sarkézštině tak, jak jsou představena v gramatice ostrovní normanštiny A. Liddicoata.

3. SLOVESNÁ PARADIGMATA V SARKÉZŠTINĚ DLE GNFCI

V *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands*, dále jen GNFCI, A. Liddicoat teoreticky rozlišuje celkem šest variet ostrovní normanštiny v rámci její jerseyké větve: 1) Západní Jersey, 2) Východní Jersey, 3) Centrální Jersey, 4) farnost Saint-Ouen a 6) Sark. Vlastní gramatika je nicméně většinou postavena na systematické komparaci jedné jerseyké variety, bez bližší specifikace, a sarkézštiny formou příkladů a ilustrativních vět.

V případě sloves definuje A. Liddicoat v obou jazycích pět slovesných tříd na etymologickém základě, a to dle morfologických vlastností jednotlivých lexémů a počtu alomorfů kořenových morfémů. V rámci souvisejících podkapitol jsou pak v GNFCI detailně popsána jednotlivá slovesná paradigmata. Pro potřeby článku uvádíme pouze dva vybrané systémy koncovek, a to pro indikativ prézentu a préterita tak, jak jsou shrnuty v GNFCI v případě sarkézštiny.

A. Liddicoat za každý systém koncovek dle slovesné třídy popisuje dvě možné varianty, kdy první (v tabulkách níže tvary před závorkami) představuje jednotlivé formanty/koncovky v podobě, kdy je slovesný tvar v koncové pozici v rámci větné struktury či syntagmatu, nebo v pozici jiné, je-li daný tvar v bezprostředním kontaktu s následující souhláskou. V závorkách za těmito výchozími tvary je pak uvedena podoba zvláštní koncové hlásky tvořící součást formantu v případě, že je slovesný tvar v antepozici vůči následující samohlásce. Podle GNFCI tak v sarkézské normanštině může docházet k reetablování jinak latentního *-s/[z]* a k jeho navázání na následující vokál v případě slovesných tvarů 1SG, 2SG i 2PL, tj. *jevu*, jenž je znám v moderní normativní francouzštině coby *liaison* typu „sloveso-[z]+vokál“.

touto cestou je vždy přístupováno k diskusi a testování prostřednictvím modelových situací, her a pochopitelně i přímých překladů aj./fr. → sq.

- 9 Nejstarší nahrávky pocházejí již z roku 1938, nicméně se jedná především o záznamy tradičních písní, z nichž většina je francouzských, zpívaných ve francouzštině. Hlavní část zvukového fondu, kterou využíváme ke studiu, představují nahrávky výpovědí/rozhovorů rodilých mluvčích, pořízené v roce 1976 Peterem Andersonem ve spolupráci s Martinem L. Lockem.

OPEN ACCESS

třída	1SG	2SG	3SG	1PL	2PL	3PL
I.	-∅	-∅(z)	-∅	-ø(z)	-ε/ɪ(z)	-∅(t)
II.-V.	-∅(z)	-∅(z)	-∅t	-ø(z)	-ε/ɪ(z)	-∅(t)

TABULKA 1. Koncovky pro prézens v sarkézštině dle GNFCI

Výše uvedená tabulka zachycuje systém koncovek, popsany na stranách 159 a 160 v GNFCI, pro prézens u všech pěti slovesných tříd. Na první pohled je tento systém pozoruhodně blízký moderní francouzštině a pravidlům vázání typu *liaison* ve francouzské normativní mluvnici, byť se dvěma rozdíly. Prvním je koncovka [-t] 3SG u sloves II.-V. třídy, jež je dle GNFCI oproti francouzštině plně zachována a realizována jak v koncové a prevokální, tak i v prekonsonantní pozici, byť v případném kontaktu se souhláskou bývá nestabilní (Liddicoat, 1994, s. 158). Druhou výjimku pak představuje alternace koncovek 2PL -ε(z) a -ɪ(z).¹⁰

V případě préterita¹¹ se již systém slovesných koncovek v sarkézštině podle GNFCI od francouzštiny výrazně vzdaluje, a to z důvodu prosazení paradigmatu koncových tvarů préterita skupiny sloves *-ire* u většiny ostatních slovesných tříd ve varietách jerseyké větve normanštiny, včetně sarkézštiny, viz tabulka níže, kterou jsme sestavili dle paradigmat uvedených na straně 184.

třída	1SG	2SG	3SG	1PL	2PL	3PL
I.-V.	-i(z)	-i(z)	-it	-ě:m(z)	-i:dr	-i:dr

TABULKA 2. Koncovky pro préteritum podle GNFCI s příponou [-i-]

Mimo tento nejrozšířenější systém, jehož základem je v indikativu préterita kmenotvorná přípona [i] v singuláru s alomorfy [ě:] a [i:] v plurálu v kombinaci s jednotlivými koncovkami, popsal A. Liddicoat v jerseyké větvi ještě dvě zvláštní paradigmatata, kdy u některých sloves je v případě sarkézštiny výchozí příponou¹² préterita [y] s alomorfy [œ:] a [y:] v plurálu, u několika sloves pak [ě] s alomorfem [ě:] (Liddicoat, 1994, s. 185–186), viz tabulka níže:

třída	1SG	2SG	3SG	1PL	2PL	3PL
(V.)	-y	-y	-y	-œ:m	-y:dr	-y:dr
	-ě	-ě	-ět	-ě:m	-ě:dr	-ě:dr

TABULKA 3. Koncovky pro préteritum podle GNFCI s příponami [y] a [ě]

¹⁰ GNFCI předpokládá koncovku [-ɪ(z)] v takových slovesných tvarech, v nichž kmen, na který se koncovka váže, končí na /s/ či palatální souhlásku (Liddicoat, 1994, s. 160).

¹¹ Préteritum, ve francouzské tradici nazýváno *passé simple*, je v GNFCI označováno jako aorist.

¹² V GNFCI jsou morfémy [i], [y] a [ě] popisovány jednoduše jako součásti koncovek, tj. *desinences* (Liddicoat, 1994, s. 184–186). My v tomto článku s ohledem na sledování morfému [-t] coby koncovky 1SG rozlišujeme v rámci tvarotvorných formantů kmenotvorné samohlásky/přípony, například [ɪ], a samotné koncovky, tedy [-t].

Oproti předchozím schémátům slovesných koncovek nicméně u těchto dvou paradigmat A. Liddicoat neuvádí variantu s *liaison*. GNFCI dále nezmiňuje ani koncovku [-t] u 3SG v případě přípony [y], viz výše, přičemž tyto rozdíly nejsou v textu blíže komentovány.

4. PRVOTNÍ POZOROVÁNÍ MORFÉMU [-T] V SEKUNDÁRNÍCH ZDROJÍCH

Odborná literatura věnovaná varietám ostrovní normanštiny dodnes z velké části sestává především ze slovníků, lexikonů a tematicky úzce zaměřených studií (mimo popularizační učebnice a gramatiky jazykových organizací na ostrově Jersey a Guernsey). GNFCI z roku 1994 pak představuje jedinou odbornou práci, jež se popisu nejen fonologického systému, ale i morfosyntaxi variet jerseyké větve normanštiny věnuje komplexně a systematicky z hlediska dokumentačního. Dodnes přitom od roku 1994 nebyla vydána žádná navazující studie podobného formátu a rozsahu a dokumentaci autentické morfologie a syntaxe ostrovní normanštiny se soustavně věnovalo pouze minimum odborníků — mezi nimi pak zejména M. Jonesová, jejíž pozorování z počátku 20. století přinesla na poli morfologie sloves pozoruhodné výsledky.

M. Jonesové, která se ve svých studiích mimo jiné zaměřila i na problém realizace vázání a jevů sandhi typu *liaison* ve varietách ostrovní i kontinentální normanštiny, se prostřednictvím vlastních terénních výzkumů na ostrovech Jersey, Guernsey a Sark nepodařilo výskyt *liaison* typu „sloveso-[z]+vokál“ tak, jak jej popisuje GNFCI, u slovesných tvarů 1SG a 2SG i plurálu zachytit ani jednou, a to jak v případě jerseyštiny (Jones, 2012a, s. 213), tak i sarkézštiny (Jones, 2015, s. 111–112). Přestože M. Jonesová realizovala svůj výzkum ve stejných lokalitách a ve spolupráci s konzultanty obdobných věkových kategorií jako A. Liddicoat, nebyla schopna tyto výrazně odlišné výsledky uspokojivě vysvětlit, přičemž musela konstatovat nulový výskyt tohoto jevu v daných podmínkách v jí studovaných idiolektech oproti standardu předpokládanému v GNFCI. Jediné dva odborné prameny věnované morfologii sloves v sarkézštině tak byly v tomto směru v překvapivém rozporu.

Již v průběhu přípravné fáze našeho projektu jsme přitom i my při studiu sekundárních zdrojů a odborné literatury zaznamenali řadu anomálií, které vybočovaly z výše popsaných slovesných paradigmat a pravidel vázání typu *liaison* dle GNFCI. Překvapivě se přitom jednalo o slovesné tvary 1SG v indikativu přítentu a préterita, jež se, jak uvedeme níže, skládaly z blíže nepopsaného koncového morfému [-t], který je v GNFCI coby koncovka vyhrazen pouze 3SG (případně i 3PL), viz výše.

Tyto pozoruhodné slovesné tvary s koncovým [-t] ve spojení s 1SG byly přitom dle našich zjištění v minulosti náhodně a bez bližšího komentáře zachyceny ve všech relevantních dialektologických atlasech, tj. ALF, ALEN a ALCM,¹³ zahrnujících

13 ALCM, čili *Atlas linguistique et ethnographique des côtes de Manche*, je nepublikovaný rukopis, zpřístupněný autorem, Patricem Brasseur, v roce 2016 prostřednictvím serveru HAL.

OPEN ACCESS

normanský jazykový prostor, a to výhradně v případě lokality ostrova Sark a tamní variety normanštiny.

Patrně nejstarší záznam této (v porovnání s ostatními varietami) anomálie tak obsahuje již první francouzský dialektologický atlas ALF. V roce 1898 jeho spoluvůrce E. Edmont zachytil v odpovědi sarkézského konzultanta tvar /j wèt/¹⁴ pro fr. *j'entends* (*j'ouis*), č. *slyším*, který s koncovým morfem [-t] na mapě č. 465 zřetelně vybočuje oproti všem zbylým více než 600 lokalitám, které E. Edmont navštívil. O sedm desetiletí později P. Brasseur zachytil v průběhu svých několika výzkumných pobytů na ostrově Sark v letech 1975–1980 další slovesné tvary 1SG s morfy [-t] již vícekrát. Za ALEN uveďme mapu č. 1115 s heslem /voir/, kde je v doprovodných poznámkách pod titulkem (*Je, tu*) *vois* za Sark uveden zvláštní tvar /vwèt/, opět s koncovým [-t], představující jediný takový případ ze všech lokalit navštívených P. Brasseurem. Za ALCM zmiňme [d̥ʒə m n alit], č. *šel jsem*, v doprovodném textu k mapě č. 110, nebo [la deɲjɪʁ ane kə ʒ j alit], č. *poslední rok, co jsem šel (na moře)*, na mapě č. 38, v kterýchžto příkladech se koncové [-t] oproti předchozím tvarům (indikativu přítomnosti) objevuje i ve tvarech 1SG v indikativu préterita.

Slovesné tvary 1SG s koncovým [-t] jsme ovšem před naším prvním terénním výzkumem zaznamenali i v pramenech neoborných, včetně jednoho z mála dostupných autentických textů v sarkézštině — sarkézské verze písně *Mon mari est bien malade*, publikované ve sborníku k CD *Sark Voices* z roku 2009.¹⁵

Text uvedené verze písně obsahuje v případě 1SG jeden tvar v ind. přítomnosti a celkem jedenáct tvarů v ind. préterita, z nichž jediný tvar v ind. prez. je zapsán jako *J'n saït pas*, tvary préterita pak třikrát jako *Je m'en allit*, dále po jednom *J m'n allit*, *Je happit*, *Je l' happit*, *J'l decousit*, *J'l fishit*, *Je cri-it*, *Je vins* a *J'vins*.¹⁶ V daném textu tak v jediném přítomném tvaru 1SG v ind. prez. a v celkem devíti z jedenácti tvarů préterita

14 V IPA by bylo možné tento tvar přepsat jako [ʒ wɛ(:)t]. Chceme-li pak tento tvar porovnat se standardní realizací v nám známých idiolektech, tj. [d̥ʒ wɛt], dodejme, 1) že postalveolární afrikáta [d̥ʒ] může být, např. při uvolněné výslovnosti, běžně realizována různě, velmi často jako frikativa [ʒ], a 2) že dlouhý vokál [ɛ:], /è/, který je v nám známých idiolektech v daném tvaru sice nepřijatelný, může být snahou o zachycení extrémní realizace vokálu [ɛ], jež se může v některých idiolektech blížít [œ].

15 Jedná se o text pod názvem *La Mort Du Mari* v doprovodném sborníku k CD *Sark Voices*, který pro *La Société Sercaquaise* vydal Ken Lees v roce 2009.

16 Sarkézská normanština v minulosti postrádala jednotný ortografický systém, protože různé podoby zápisu byly zpravidla vytvářeny ad hoc pro konkrétní účel. Typickým příkladem je oficiální listina, vydaná Nejvyšším soudem (místním parlamentem) u příležitosti svatby prince z Walesu roku 1981, jejíž sarkézskou mutaci (patrně) vytvořil senešal Hilary Carré, rodilý mluvčí, ve spolupráci s dalšími mluvčími. Citovaný text sarkézské písně pak měl být v souvislosti s vydáním CD z roku 2009 vytvořen, dle námí obdržených informací, upravením staršího textu za asistence rodilých mluvčích. V písemné tradici ostrova jedinou známou výjimku představuje zvláštní fonetická transkripce, kterou používala Jenny Bakerová, autorka krátkých textů v sarkézštině, vycházejících v letech 2002–2009 v rubrice *Memory Page* měsíčníku *La Vouair de Sercq* (Neudörfl, 2017, s. 59–61).

pozorujeme koncové [-t], kdy mimo jiné zaznamenáváme i shodu tvarů *Je m'en allit* a *J m'n allit* s tvarem [dʒə m n alit], zachyceným P. Brasseur, viz výše.

Přestože se může tento ilustrativní výčet zdát sporý, aby bylo možné vyvodit nějaké závěry, s ohledem na pozoruhodnou frekvenci výskytu podobných tvarů ve většině relevantních pramenů, s výjimkou GNFCI, nás již během přípravné fáze dokumentačního projektu tyto případy přivedly k formulaci výchozího problému, je- muž jsme se chtěli na poli morfologie sloves v rámci terénních výzkumů a konzultací s rodilými mluvčími na ostrově Sark věnovat.

Studiem posledních idiolektů jsme se proto v průběhu prvního terénního výzkumu rozhodli pokusit potvrdit/vyvrátit, zda se v uvedeném výčtu případů jedná buď 1) o anomálii typu *liaison „cuir“*,¹⁷ kterou se podařilo shodou náhod zaznamenat hned několikrát, 2) o jev blízký jevu z východní variety valonštiny, v níž se latentní koncovka 3SG [st]/[t] má v některých idiolektech prosazovat u ostatních mluvnických osob v případě kontaktu slovesného tvaru s vokálem namísto původních koncovek (viz např. Morin, 1986, s. 192–193), či 3) o existenci doposud nepopsané, avšak jinak standardní slovesné koncovky 1SG, která jinou shodou náhod unikla pozornosti či stála mimo zájem ostatních výzkumníků.

5. VÝSLEDKY POZOROVÁNÍ A SROVNÁNÍ S GNFCI

Než shrneme naše pozorování koncového morfému [-t] a představíme slovesná paradigmata v sarkézské normanštině, která jsme v letech 2016–2019 popsali ve spolupráci s posledními rodilými mluvčími a na základě studia historických idiolektů, zaznamenaných ve zvukovém archivu *La Société Sercquaise*, uvádíme níže srovnávací tabulku s výše popsány slovesnými tvary 1SG s morfy [-t].

Tyto tvary, zaznamenané v minulosti v různých zdrojích a pramenech,¹⁸ jsou uvedeny v levé části tabulky, zatímco v její pravé části představujeme ekvivalenty v podobě realizované našimi konzultanty.

Tyto příklady autentické realizace, které byly námi zaznamenány a potvrzeny ve všech posledních idiolektech a mnohokrát zevrubně ověřeny, představují daný slovesný tvar 1SG vždy v tzv. ideální pozici, tj. v koncové pozici větné konstrukce či syntagmatu s hlavním přízvukem na poslední slabice, případně v jiné pozici za podmínky, že je tvar v pozici prevokální.

17 Liaison typu *cuir* či *pataquès*, dále např. *velours*, představují z pohledu francouzské normativní mluvnice chybná hlásková vázání (tzv. *fausses liaisons*), čili nestandardní vnější sandhi, kdy mluvčí z různých důvodů napojuje dvě slova prostřednictvím fonémů, např. [t] a [z], které nejsou součástí prvního slovního tvaru v rámci spojované dvojice. V uvedeném případě typu *cuir* či *pataquès* je pak tímto anomálním interfixem obvykle souhláska [t].

18 Za text písně *Man mari é ben malade* uvádíme z úsporných důvodů pouze jeden zástupný tvar za prétéritum a za présent pak hypotetický tvar *je sait* podle *j'ne sait pas*.

OPEN ACCESS

slovesné tvary 1SG s [-t] zaznamenané v minulosti			ekvivalenty uvedených tvarů, zaznamenané v letech 2016(-2019)	
zdroj	význam	tvar	tvar v IPA	č. význam
ALF	<i>j'entends</i>	j wɛ̃- t	1) [d̥ʒ(ə) wɛ̃- t]	slyším
Sark Voices	(neuveđen)	? je sai- t	1) [d̥ʒə sɛ(ɪ)- t]	Vím
ALEN	(<i>je/te</i>) vois	∅ vwɛ̃- t	1) [d̥ʒə v ^w ɛ̃(ɪ)- t] 2) [v ^w ɛ̃(ɪ)- t] ¹⁹	vidím (1SG) viz, podívej (2SG)
ALCM	<i>j'allai</i>	d̥ʒə m n ali- t	1) [d̥ʒə m n ali- t]	(<i>ode</i>)šel/šla jsem
Sark Voices	(neuveđen)	Je cri-i- t	1) [d̥ʒə kriji- t]	zavolal(a) jsem

TABULKA 4. Srovnání zaznamenaných slovesných tvarů 1SG s [-t]

Jak z tabulky vyplývá, již v první fázi našeho výzkumu jsme předchozí známá pozorování výskytu morfému [-t] v uvedených slovesných tvarech na základě pozorování vlastních bez výjimky potvrdili. Skrze množství nových dat jsme navíc uvedené tvary s koncovými morfy [-t] vyhodnotili jako zcela standardní ve všech čtyřech posledních idiolektech, přičemž analýzami historických nahrávek jsme realizaci koncovky [-t] u slovesných tvarů 1SG v indikativu přítomného a préterita potvrdili i v již ztracených idiolektech historických.²⁰

V prvé řadě jsme s ohledem na nová data museli vyloučit naše hypotézy o anomální podstatě realizace morfému [-t] u tvarů 1SG — naopak jsme konstatovali, že v uvedených příkladech morfy [-t] představují zcela standardní realizaci pravidelné koncovky 1SG, v souladu s konkrétními slovesnými paradigmaty v indikativu přítomného a préterita v sarkézské normanštině, jež jsme v průběhu let 2016–2019 postupně popsali.

Naše výsledná zjištění, která prezentujeme v následujících podkapitolách, se tak v této oblasti výrazně rozcházejí s GNFCI. Formou tabulek proto srovnáváme jednotlivá paradigmatá koncovek a odpovídajících formantů tak, jak jsou prezentována v GNFCI, se schémata sestavenými na základě našich vlastních pozorování. Z úsporných důvodů přitom uvádíme související paradigmatá pro slovesné třídy III, IV a V dle kategorizace GNFCI²¹ hromadně pod jednou třídou č. III.

¹⁹ K tomuto tvaru (imperativ) viz blíže podkapitola 5.4.

²⁰ Pro nezbytné podmínky pro realizaci koncového [-t] ve sledovaných tvarech, tj. finální vět-ná pozice nebo kontakt s vokálem, je výskyt sledovaných tvarů (bez ohledu na finální podobu) na historických nahrávkách poměrně nízký. Přesto však v případě ideálních podmínek, viz výše, odpovídá realizace daných tvarů standardně jejich podobám v posledních idiolektech našich konzultantů. Mezi takovými zachycenými tvary se jedná především o [d̥ʒə kre(ɪ)-t], č. *věřím/myslím si (to)*, [d̥ʒə sɛ(ɪ)-t], č. *vím*, nebo [d̥ʒ ali-t], č. *šel jsem*. Tvar [d̥ʒə kre(ɪ)-t] pak byl dokonce potvrzen i u nejstaršího dnes nám známého idiolektu, zaznamenaného v roce 1976 (mluvčí ženského pohlaví, narozena v 80. let 19. století).

²¹ A. Liddicoat koncipoval slovesné třídy v jerseyké větvi normanštiny na základě počtu alomorfů kořenových morfémů jednotlivých sloves. I. třída odpovídá I. slovesné třídě ve francouzštině (slovesa typu -are), II. slovesná třída rovněž (-ire). III., IV. a V. pak zahrnuje geneticky blízká slovesa, která ve francouzské tradici tvoří hromadnou skupinu nepravidelných sloves č. III.

S ohledem na nejmenší počet zásadních rozdílů zahajujeme srovnání paradigmat (ind. prez. a ind. prët.) I. slovesnou třídou (-are), následně II. (-ire) a konečně nepravidelnou III. třídou. Pro sledovaný problém, tj. tvary 1SG, a potřeby článku uvádíme u poslední jmenované třídy slovesná paradigmatata pouze pro singulár. V rámci schémat/tabulek pak šedá pole indikují výrazný rozdíl mezi GNFCI a schémata koncipovanými na základě našich dat.

5.1 PARADIGMATA I. SLOVESNÉ TŘÍDY

I. slovesná třída je největší skupinou sloves v sarkézštině, zahrnující především slovesa latinského původu třídy *-are*. V jejím případě se naše pozorování v porovnání s GNFCI rozcházejí nejméně, a to předně v systému koncovek přítentu s dominancí nulových morfů v indikativu přítentu.

(I.) prézens	1SG	2SG	3SG	1PL	2PL	3PL
GNFCI	-∅	-∅(z)	-∅	-ø(z)	-ε/1(z)	-∅(t)
2016-2019	-∅	-∅	-∅	-ʃu	-ε:	-∅

TABULKA 5. Srovnání koncovek I. slovesné třídy pro indikativ přítentu

Mimo zřejmou shodu v případě nulových morfů se v prvé řadě ani nám, podobně jako M. Jonesové v roce 2008, doposud nepodařilo zaznamenat jediný výskyt realizace vázání typu *liaison* „sloveso-[z]+vokál“ po tvarech 2SG a 1PL a 2PL, a to nejen u I. třídy, nýbrž u jakékoliv jiné skupiny sloves, viz níže. Stejně tak nebyl zaznamenán jediný výskyt *liaison* „sloveso-[t]+vokál“ po tvarech 3PL.

Druhý podstatný rozdíl se týká v GNFCI předpokládané alternace koncovek 2PL [-ε(z)]/[-1(z)]. Ve všech případech výskytu tvaru 2PL byla totiž našimi konzultanty preferována výhradně standardní koncovka s dlouhým vokálem [-ε:], přičemž koncovku [-1(z)] se nám ve spojení s 2PL nepodařilo doposud zaznamenat ani potvrdit v jediném případě. V rámci konzultací pak byly námi předkládané hypotetické tvary s [-1(z)] dle GNFCI všemi konzultanty označeny za nesrozumitelné/nepřijatelné.

Oproti indikativu přítentu, kde se rozdílné výsledky v datech týkají opět (ne-) realizace vázání typu *liaison* a podoby koncovky 2PL, musíme v případě préterita konstatovat již poměrně zásadní rozdíly, a to v souvislosti s námi sledovaným koncovým [-t], viz tabulka níže:

(I.) préteritum	1SG	2SG	3SG	1PL	2PL	3PL
GNFCI	-i(z)	-i(z)	-it	-ě:m(z)	-i:dr	-i:dr
2016-2019	-1-t	-1:-∅	-1-t	-ě:i-m	-1:-dr	-1:-dr

TABULKA 6. Srovnání koncovek/formantů I. slov. třídy pro indikativ préterita

Jak jsme již naznačili, ani v préteritu se nám nepodařilo potvrdit jediný výskyt předpokládaného jevu blízkého fr. *liaison*, tj. reetablování hypotetického latentního -s v podobě sykavky [z] v kontaktu slovesných tvarů 1/2SG a 1PL s vokálem. Na

OPEN ACCESS

základě analýzy našich dat jsme ovšem dále konstatovali, že výchozí podobou formantu 1SG je v préteritu v ideální pozici [-i-t], tj. podle našich pozorování se tvarotvorný formant pro 1SG standardně skládá z přípony [-i-] a koncovky [-t]. Tento tvar jsme potvrdili ve všech typech výpovědi našich konzultantů i v historických prameňech a nahrávkách.²²

Další podstatný rozdíl se týká 2SG, jejíž formant se dle našich dat skládá výhradně z alomorfu préteritní přípony [-i-], a to dlouhého vokálu [-i:]. V námi studovaných idiolektech má +/- délka této přípony jednoznačně distinktivní rys, a to i v případě elize koncového [-t], kdy je původní kvantita alomorfu přípony vždy zachována, tj. [ḍʒə māḍʒi(t)] / *[ḍʒə māḍʒi:(t)], č. *najedl(a) jsem se*, etc. [ty dvi:zi:] / *[ty dvi:zi], č. *mluvil/řekl(a) jsi* etc.

Z výše uvedených důvodů tak musíme konstatovat, že koncové [-t] je v indikativu préterita morfémem tvořícím standardní koncovku tvarů všech pravidelných sloves I. třídy u 1SG, a to ve všech nám dostupných idiolektech, umožňujících bližší analýzu. Morfém [-t] je přitom v préteritu znakem nejen 1SG, ale i 3SG, přičemž v obou dvou případech může, ale nemusí docházet k jeho elizi při kontaktu daných slovesných tvarů s následujícím konsonantem.

5.2 PARADIGMATA II. SLOVESNÉ TŘÍDY

U tvarů sloves II. třídy, jež primárně zahrnuje slovesa latinského původu typu *-ire*, jsme realizaci vázání typu „sloveso-[z]+vokál“ opět nepotvrdili ani v jediném případě. Při srovnání našich dat s GNFCI u II. třídy ovšem musíme konstatovat více rozdílů, než v případě třídy předchozí, a to již v indikativu přítomnosti.

(II.) prézens	1SG	2SG	3SG	1PL	2PL	3PL
GNFCI	-i(z)	-i(z)	-it	-is-ō(z)	-is-i(z)	-is(t)
2016-2019	-i:-∅	-i:-∅	-i:-∅	-is-ō̄	-is-ε:	-is-∅

TABULKA 7. Srovnání formantů pro prézens²³

V prvé řadě se nám nepodařilo prokázat realizaci koncovky [-t], jak uvádí GNFCI, ve tvaru 3SG v ind. přítomnosti, a to v jakékoliv pozici. Naopak ve slovesných tvarech všech osob singuláru jsme doposud zaznamenali pouze jednotnou příponu [-i:] v kombinaci s nulovými morfy. Pouze u dvou idiolektů ovšem můžeme potvrdit realizaci tohoto morfému výhradně v podobě dlouhého vokálu [i:] v singuláru, kdy v dotyčných idiolektech je jasně rozeznávána opozice [ḍʒə fini:] / [ḍʒə te:ri:], prézens, č. *končím/přistá-*

²² S ohledem na již popsaná pravidla dle našich pozorování platí, že v případě kontaktu takového slovesného tvaru 1SG se souhláskou zpravidla dochází k elizi koncového [-t] — ovšem elize není absolutní a její realizace záleží na segmentaci výpovědi a hlavním přízvuku. To platí i pro tvary 3SG, jejíž výchozí formant, a tím i koncovka je identická s formantem 1SG, tj. [-i-t].

²³ Vzorové paradigma za GNFCI jsme sestavili dle paradigmat uvedených na s. 160 a dle konjugačního paradigmatu vzorového slovesa [fini] na s. 144.

vám, vs [d̥z ə fɪnɪ] / [d̥z ə tɛ:rɪ], složené perfektum, č. *skončil/přistál(a) jsem*, tj. i mezi tvary přítentiu a tvary particiia v rámci složeného perfekta.

V rámci těchto idiolektů pak zřetelně dochází i k rozlišování rodu v případě minulého particiia na základě délky, tj. m. [d̥zə sɪə fɪnɪ] vs f. [d̥zə sɪə fɪnɪ:], (podle ang. *I'm finished* ve smyslu č. *už jsem skončil/a*, tj. *jsem hotový/á*). U dvou dalších mluvčích ovšem opozici délky [ɪ:] / [ɪ] nemůžeme označit za jednoznačně pravidelnou, přičemž v idiolektu jednoho z nich obecně nedochází k absolutnímu dodržování opozice délky (rod, číslo apod.). Ve dvou případech tak musíme na základě dosavadních dat konstatovat oslabení popisovaného systému.

Dále se nám v případě koncovky 2PL podobně jako u I. třídy opět nepodařilo zachytit jediný výskyt koncovky [-ɪ(z)], v tomto případě v kombinaci [-ɪs-ɪ(z)], tj. ve všech námi zaznamenaných případech se uvedené tvary skládaly výhradně z formantu [-ɪs-ɛ:].

Přestože by se výše naznačené oslabení systému v indikativu přítentiu u II. třídy ve dvou idiolektech dalo vysvětlit různými důvody, domníváme se, že tento jev může souviset s jiným pozoruhodným vývojem, který jsme zaznamenali u této třídy v případě préterita, a to v podobě prolínání dvou odlišných paradigmat pro singulár.

(II.) préteritum	1SG	2SG	3SG	1PL	2PL	3PL
GNFCI (1994)	-ɪ(z)	-ɪ(z)	-it	-ě:m(z)	-ɪ:dr	-ɪ:dr
2016–2019	(-ɪs)-ɪ-t	(-ɪs)-ɪ:	(-ɪs)-ɪ-t	-ɪs-ě:ɪ-m	-ɪs-ɪ:-dr	-ɪs-ɪ:-dr

TABULKA 8. Konjugační paradigma pro préteritum²⁴

Podle GNFCI je systém koncovek II. slovesné třídy v préteritu identický s koncovkami I. třídy. V námi studovaných idiolektech jsme nicméně v první řadě opět potvrdili sledovaný morfém [-t] coby standardní koncovku tvarů 1SG a 3SG, přičemž pro 2SG je pak podle našich pozorování základem tvarotvorného formantu opět dlouhé [ɪ:] s nulovým morfem v pozici koncovky.

Tvary singuláru v indikativu préterita ovšem mohou být tvořeny dvěma odlišnými způsoby, a to 1) buď napojením odpovídajícího formantu na kořen dle paradigmatu [-ɪ-t] [ɪ:] [-ɪ-t] (viz préteritum u I. třídy), kdy se ovšem v takovém případě tvar 2SG shoduje s obdobným tvarem v přítentiu, nebo 2) v kombinaci uvedených koncovek préterita s infixem [-ɪs-]/[-ɪ:s-]²⁵ tak, jak jsou podle našich pozorování pravidelně

24 Toto vzorové paradigma za GNFCI jsme sestavili dle prvního paradigmatu pro sarkézštinu uvedeného na s. 184 a dále dle paradigmatu vzorového slovesa [fɪnɪ] na s. 144. V druhém případě je pak v textu na s. 144 uvedena ve tvaru 1PL koncovka [-e:m], viz [fine:m], namísto [-ě:m]. Jelikož tento fakt není blíže komentován, domníváme se, že je tento rozdíl způsoben chybějící diakritikou, pročež jej zde pomíjíme.

25 V článku uvádíme tvary s infixem [-ɪs-] pouze v jeho podobě s krátkým vokálem, ačkoliv jsme vícekrát zaznamenali i tvary s [-ɪ:s-]. V našich datech ovšem zřetelně převažují tvary s [-ɪs-], a to i přesto, že vokály v kontaktu s následující sykavkou bývají v sarkézštině zpravidla dlouhé. Tvary s [-ɪ:s-] jsme zaznamenali ve spojení především s 1SG [d̥zə fɪnɪ:sɪt] (ind. prát.) a 1PL [d̥zə fɪnɪ:sɔ̃] (ind. préz.), pročež se domníváme, že +/- délka vokálu [ɪ]

tvořeny tvary plurálu u II. třídy, kdy se již i tvar 2SG liší od tvaru této osoby v přítomnosti. V tabulce výše je na druhém řádku tento rozdíl značen závorkami. V případě plurálu pak byly všechny námi zaznamenané tvary v posledních idiolektech tvořeny s infixem zcela výhradně.

Tvary singuláru s infixem [-is-] jsou pak dle dosavadních pozorování preferovány právě v těch dvou idiolektech, u nichž jsme konstatovali oslabení distinkce délky ve tvarech singuláru v přítomnosti sloves dané skupiny. Jeden z těchto mluvčích pak výhradně volí strategii tvoření tvarů s [-is-], přičemž tvary bez něj považuje za málo srozumitelné, i když přijatelné. Naopak zbylí tři mluvčí obě strategie považují za srozumitelné i přijatelné.²⁶ Tyto dvě strategie a prolínání obou paradigmat ilustrujeme v tabulce níže na příkladu vzorového slovesa II. skupiny [fɪni], č. (s)končit:

[fɪni] / finire / (s)končit				
osoba sing.		présens	préteritum	préteritum [-is-]
1SG	ḍʒə	fɪn-i:/ɪ	fɪn-i-(t)	fɪn-is-i-(t)
2SG	ty	fɪn-i:/ɪ	fɪn-i:	fɪn-is-i:
3SG	ɪ/u	fɪn-i:/ɪ	fɪn-i-(t)	fɪn-is-i-(t)

TABULKA 9. Srovnání strategií/paradigmat²⁷

5.3 PARADIGMATA III. SLOVESNÉ TŘÍDY

Výše jsme v případě sledovaného morfému [-t] konstatovali dva podstatné rozdíly mezi našimi daty a GNFCI. V prvé řadě je podle našich pozorování koncové [-t] za ideálních podmínek coby standardní koncovka součástí tvarů nejen 3SG, ale i 1SG sloves I. a II. třídy v indikativu préterita. Naopak v indikativu přítomnosti koncové [-t] oproti GNFCI není podle našich dosavadních zjištění součástí žádného z tvarů ani sloves I. třídy, ani sloves II. třídy. Nejdůležitější výsledky jsme nicméně zaznamenali v pří-

v infixu by mohla být podmíněna přítomností jiného dlouhého vokálu v rámci slovesného tvaru, srovnej s [ty finisɪ:] nebo s [u: finise:]. Nejedná se však o jasné pravidlo.

²⁶ V rámci pozdějších konzultací, kdy byl s mluvčími tento jev dodatečně diskutován, se tři konzultanti nezávisle shodli, že tvary jednoduché, tj. bez infixu, jsou blízké spíše francouzštině, zatímco tvary s infixem [-is-] jsou z jejich pohledu autentičtější, ba dokonce jediné správné. Nicméně, jak v rámci předchozích pozorování, tak i pozorování následujících po diskusi byly u těchto tří mluvčích tvary jednoduché i tvary s infixem používány bez rozdílu, tj. náhodně, či se nám prozatím nepodařilo identifikovat faktor(y) ovlivňující výběr.

²⁷ Z tabulky můžeme při zohlednění výše uvedeného postřehnout, že u těchto idiolektů, u nichž v přítomnosti nedochází k systematickému dodržování délky, je v případě elize koncového [-t] u tvarů préterita nemožno bez bližšího kontextu rozlišovat opozici *končím* a *skončil(a) jsem*, tj. ?[ḍʒə fɪni], a stejně tak i tvary složeného perfekta, např. [ḍʒ ə fɪni], č. (právě/už/dnes) jsem skončil(a), s ohledem na pravidelnou devokalizaci tvaru 1SG slovesa mít [ɛɪt] s elizí koncového [-t] na [ə]. Jediným způsobem je pak právě volba tvaru préterita s infixem [-is-].

padě III. slovesné třídy, do níž zahrnujeme zbylé tři třídy III, IV a V podle kategorizace GNFCI.²⁸

Nejučenější slovesné paradigma pro III. třídu je v GNFCI, jež pro tuto skupinu s výjimkou několika sloves nepravidelných (s jinými příponami) předpokládá paradigma jediné, představeno prostřednictvím slovesa [vaɪ], č. *vidět*. Dle našich pozorování tato skupina sloves obsahuje nejméně 11 podskupin, jejichž tvary se singuláru v indikativu přítomnosti a préterita tvoří podle několika odlišných paradigmat a jejich kombinací. Sloveso [vaɪ] pak příhodně přináší ke slovesné podskupině III. třídy, u níž jsme zaznamenali největší rozdíly mezi našimi daty a GNFCI vůbec, pročež nám zde poslouží jako ilustrativní příklad, který doprovázíme detailním komentářem.

	přezens				préteritum				imperativ			
	finální pozice		kontakt +C/(+V)		finální pozice		kontakt +C/(+V)		finální pozice		kontakt +C/(+V)	
	GNFCI	2016/19	GNFCI	2016/19	GNFCI	2016/19	GNFCI	2016/19	GNFCI	2016/19	GNFCI	2016/19
1SG	vdi	v ^w ε _I -t	ve:(z)	v ^w ε-(t)	vi	vi-t	vi(z)?	vi-(t)				
2SG	vdi	vaɪ-∅	ve:(z)	v ^w ε:-∅	vi	vi:-∅	vi(z)?	vi:-∅	vdi	v ^w ε _I -t	ve:(z)	v ^w ε-(t)
3SG	vdi	v ^w ε _I -t	ve:(t)	v ^w ε-(t)	vit?	vi-t	vi(t)?	vi-(t)				

TABULKA 10. Paradigmata skupiny TØT-TØT na příkladu slovesa [vaɪ]^{29,30}

- 28 Do III. slovesné třídy zahrnujeme všechny zbylé třídy III, IV a V dle kategorizace GNFCI. Pro potřeby tohoto článku, v němž se soustředíme primárně na přítomnost morfému [-t] v pozici koncovky slovesných tvarů, ignorujeme etymologické hledisko a množství alomorfů kořenového morfému, a podskupiny III. třídy zde proto účelově formujeme na základě typů koncovek tvarů dotýčných sloves podle mluvnických osob singuláru v indikativu přítomnosti a préterita.
- 29 Tento přehled jsme za GNFCI sestavili na základě vzorového paradigmatu pro aorist (Liddicoat, 1994, s. 184) a přehledového konjugačního schématu slovesa *vidět* (Liddicoat, 1994, s. 147).
- 30 Přestože se naše data neshodují s GNFCI v případě kvality diftongizovaného dlouhého vokálu [ε:], tj. [aɪ] vs [vɪ] ([di]), nejedná se v tomto směru o natolik zásadní rozdíl, jelikož oba diftongy představují alofony dlouhého [ε:] v otevřené slabice, na niž připadá hlavní přízvuk, v koncové pozici. Podle našich pozorování nicméně existuje ve většině idiolektů forma opozice [aɪ]/[vɪ], kdy diftong [vɪ] jsme prozatím potvrdili jen v několika málo slovních tvarech, kde je jeho podoba ustálena, přičemž [ε:] v posledních čtyřech idiolektech v případě tvaru infinitivu *vidět* nenabývá podoby ??[vɪ], a to ani ve tvaru 2SG ind. prez. ??[tv vɪ], tj. výhradně [vaɪ] a [tv vaɪ]. Za zásadní rozdíl pak dále rovněž nelze považovat podobu zápisu hlásky [v] jako [v]/[v^w] v uvedených schématech, příp. [vw], jelikož míra labializace některých souhlásek v kontaktu s [ε], především pak u labiodentál [v] a [f], se podle dosavadních pozorování obecně různí, a to i v rámci jednoho konkrétního idiolektu, byť např. tvary typu ?[d̥ʒə vɛɪt] jsme nezaznamenali.

Morfém [-t] jsme v rámci našich pozorování potvrdili jako standardní součást tvarů slovesa [vaɪ] a dalších sloves dané podskupiny v pozici koncovky nejen u 3SG, ale oproti předpokladu GNFCI i u 1SG v indikativu préterita, tj. obdobně jako u předchozích dvou slovesných skupin. Toto paradigma, založené na koncovce [-t] pro 1SG a 3SG a nulovém morfu ve tvaru 2SG, jsme ovšem oproti I. a II. třídě identifikovali i v indikativu přítentiu.

Bez ohledu na paradigma jsme v přítentiu u sloves III. třídy rovněž potvrdili „pravidlo délky“, již popsané na paradigmatech préterita u předchozích dvou tříd (srovnej [-ε(t)] [-ε:] [-ε(t)] a [-ɪ(t)] [-ɪ:] [-ɪ(t)]), kdy vokál tvořící jádro koncové slabiky zachovává svou původní kvantitu i v případě elize koncovky. U slovesa [vaɪ] a dalších sloves, jejichž slovesné tvary obsahují v poslední slabice starý galorománský diftong oi (v sarkézštině ve výchozí podobě [ε]/[ε:]), je tato situace o něco komplexnější s ohledem na více možných podob tohoto diftongu.

Při pečlivé výslovnosti v zavřené slabice, v koncové pozici a v kontaktu s navázaným morfem [-t] může [ε] nabýt podoby [εɪ], např. [d̥zə v^wεɪt] a [ɪ v^wεɪt], ovšem nikdy [ε:]/[aɪ].³¹ V případě kontaktu tvarů 1SG a 3SG se souhláskou pak může dojít k elizi koncového [-t], tj. např. [d̥zə v^wε fun:a], č. *vidím to*, nikdy ovšem *[d̥zə v^wε: fun:a]. Dlouhý vokál [ε:], který v ideální pozici v otevřené slabice nabývá podoby [aɪ], je pak vyhrazen tvaru 2SG při kontaktu s konsonantem, tj. [tv vaɪ] → [tv v^wε: fun:a], nikdy pak *[tv v^wε fun:a].

Ohledně préterita a vázaní typu *liaison* je GNFCI v případě sloves mimo I. a II. skupinu poměrně nejasná.³² Podle našich pozorování se sloveso [vaɪ] řadí mezi ta slovesa III. třídy, jejichž koncovky préterita mají shodnou podobu s I. a II. slovesnou třídou, tj. [-t] je standardní koncovkou tvarů 1SG a 3SG, a to dle již popsaných pravidel [-ɪ-t]+V, [-ɪ]+C pro 1SG a 3SG, a [-ɪ:]+(C/V) pro 2SG. Sloveso [vaɪ] je tak členem výjimečné skupiny sloves (TØT-TØT), jejichž tvary 1SG a 3SG se skládají z morfému [-t] v pozici koncovky v přítentiu i préteritu. Ne všechna slovesa III. skupiny ovšem sdílejí výše popsané paradigma — naopak jsme ve spolupráci s posledními mluvčími konstatovali existenci bohatého systému, přičemž dle typu a kombinace jednotlivých paradigmat se doposud podařilo identifikovat celkem 11 podskupin v rámci této slovesné třídy.³³

31 Tvary bez koncového [-t] v ideální pozici, které uvádí GNFCI, se nám v případě 1SG a 3SG nepodařilo zachytit ani v jediném případě, přičemž takové tvary typu *[d̥zə vaɪ], ve významu *vidím*, nebo *[ɪ vaɪ], *vidí*, naši konzultanti shodně označili jako nepřijatelné. Tvar [d̥zə vaɪ] je dle našich pozorování v posledních idiolektch výhradně tvarem 1SG od jiného slovesa v ideální pozici, a to [alɛ] *jít*, tj. ve významu *jdou*.

32 V konjugačním schématu slovesa [vaɪ] je pro osoby singuláru v GNFCI bez komentáře uveden pouze jednotný tvar [vɪ] (Liddicoat 1994, s. 147). V textu je nicméně vázaní typu *liaison* opět anticipováno u tvarů 1SG a 2SG a dále koncovka [-t] u 3SG (Liddicoat 1994, s. 184).

33 Dalšími kategoriemi, nevypsanými níže formou tabulky, jsou: TØT-TØT typ [-ɪt], subkat. [-ε:], např. sloveso *slyšet* [wi], [d̥z(ə) wɛt]/[d̥z(ə) wɪt], dále subkat. [ɪ:], např. sloveso *psát* [ε:krɪr], [d̥z ε:krɪt]/[d̥z ε:krɪvɪt], a subkat. [aɪ], např. sloveso *posadit* [asjaɪ], [d̥z asjɛt]/[d̥z asjɛvɪt]; ØØT-ØØØ typ [-ɛɪ], např. sloveso *položít* [mwɛtr], [d̥zə maɪ]/[d̥zə mɛɪ]; ØØT-TØT typ [-ɪt], např. sloveso *moci* [puv^wε], [d̥zə pɔ:]/[d̥zə pɪt]. Tvar 1SG slovesa *moci* v ind. préterita [d̥zə pɪt] byl nicméně výjimečně ověřen pouze ve dvou posledních idiolektch.

A) TØT-TØT – typ [-vt]

[bwɛr] pít, napít se

osoba		prézens		préteritum	
1.	ḍzə	bwɛ-t	bwɛ	bɣ-t	bɣ
2.	tɣ	bɑɪ	bwɛ:	bɣ:	bɣ:
3.	ɪ	bwɛ-t	bwɛ	bɣ-t	bɣ

B) TØT-ØØØ – typ [-i:]

[dɪr] říkat, říci

osoba		prézens		préteritum	
1.	ḍzə	dɪ-t	dɪ	dɪ:	dɪ:
2.	tɣ	dɪ:	dɪ:	dɪ:	dɪ:
3.	ɪ	dɪ-t	dɪ	dɪ:	dɪ:

C) ØØT-ØØØ – typ [-i:]

[fwɛr] dělat, udělat

osoba		prézens		préteritum	
1.	ḍzə	fɑɪ	fɛ:	fɪ:	fɪ:
2.	tɣ	fɑɪ	fɛ:	fɪ:	fɪ:
3.	ɪ	fɛ-t	fɛ	fɪ:	fɪ:

D) ØØØ-TØT – typ [-it]

[pɫɑɪ] těšit, potěšit, líbit se

osoba		prézens		préteritum	
1.	ḍzə	pɫɑɪ	pɫɛ:	pɫɛ:zɪ-t	pɫɛ:zɪ
2.	tɣ	pɫɑɪ	pɫɛ:	pɫɛ:zɪ:	pɫɛ:zɪ:
3.	ɪ	pɫɑɪ	pɫɛ:	pɫɛ:zɪ-t	pɫɛ:zɪ

E) TØØ-TØT – typ [-vt]

[av^wɛ] mít

osoba		prézens		préteritum	
1.	ḍz	ɛɪ-t/ə-t	ə	ɣ-t	ɣ
2.	t	a:	a:	ɣ:	ɣ:
3.	ɪl	a	a	ɣ-t	ɣ

F) ØØØ-TØT – typ [-vt]

[ɛ:tr] být

osoba		prézens		préteritum	
1.	ḍzə	sɪ:/sɪə	sɪ:/sɪə	fɣ-t	fɣ
2.	t	ɑɪ	ɛ:	fɣ:	fɣ:
3.	ɪl	ɑɪ	ɛ:	fɣ-t	fɣ

TABULKA 11. Ilustrativní přehled kombinací paradigmat u sloves III. třídy

Uvedená paradigmata byla ověřena ve všech čtyřech zbylých idiolektech, přičemž podle našich pozorování se tento systém jeví, bez ohledu na malé množství mluvčích i celkovou komplexnost systému,³⁴ jako velmi stabilní, tj. výrazné odchylky, které by se v rámci některého z idiolektů systematicky opakovaly, jsme doposud nezaznamenali. Jediné dvě výjimky jsou nepravidelné sloveso [tněj],³⁵ č. *držet*, a vzácné případy tázácích větných konstrukcí bez inverze podmětu s nestandardními slovesnými tvary 2SG typu ??[tɣ bwɛt], č. *Pijěš (alkohol)?*, u jednoho z mluvčích.³⁶

³⁴ Obzvláště pozoruhodné jsou podskupiny TØT-ØØØ a ØØT-ØØØ, jejichž paradigma préterita je v singularu založeno na příponě [i:], která pro dlouhý vokál vylučuje přítomnost koncovky [-t]. Podobné paradigma jsme přitom pozorovali v případě prézentu II. skupiny, kde je ovšem daný systém, jak jsme konstatovali, ve dvou idiolektech oslaben. V případě uvedeného paradigmatu préterita, zastoupeného vzorovými slovesy *dělat* a *říkat*, je však přípona pozoruhodně realizována vždy v podobě dlouhého vokálu [i:], a to ve všech posledních idiolektech. Připomeňme, že paradigma préterita založené na příponě s dlouhým [i:] v singularu GNFCI nezmiňuje.

³⁵ V případě slovesa [tněj] jsme ve všech čtyřech idiolektech zaznamenali pozoruhodnou koexistenci dvou tvarů v 1SG v ind. prézentu, [ḍzə cɛ]/[ḍzə cɛt], a rovněž v ind. préterita u 3SG, [ɪ tɛj]/[ɪ tɛt], a 3PL, [ɪ tɛ:indr]/[ɪ tɛ:dr].

³⁶ Problematiku tvoření vět tázácích v tomto článku pomíjíme z důvodu, že naše poznání systému není, jak se domníváme, v tomto směru stále ještě uspokojivé, a vyžádá si tak dal-

5.4 IMPERATIV A III. SLOVESNÁ TŘÍDA

S ohledem na limity tohoto článku uvádíme poslední zásadní rozdíl při srovnávání našich dat s GNFCI v případě koncového morfému [-t] u slovesných tvarů jiných než 3SG, a to v tvoření imperativních tvarů sloves III. třídy v sarkézské normanštině, přičemž hlavním důvodem je, že právě jeden z tvarů imperativu, /vwøt/, zachycený P. Brasseur, nás přivedl ke stanovení výchozího problému, viz kap. č. 4 a tabulka č. 4 (kap. č. 5).

Tvary sloves I. a II. třídy v imperativu jsou v sarkézštině standardně tvořeny odpovídajícím slovesným tvarem 2SG či plurálu v indikativu bez jeho obvyklé zájmenné části, tj. např. [ty mǎd̥z], č. *jiš*, → [mǎd̥z], č. *jez.*, v čemž se naše pozorování shodují s pozorováními A. Liddicoata.

GNFCI nicméně analogicky předpokládá nulové morfy v takových tvarech i u sloves III. třídy (Liddicoat, 1994, s. 168). My jsme ovšem v posledních idiolektech zaznamenali systém odlišný, a to u všech sloves této třídy, v rámci jejichž konjugačních paradigmat nejméně jedna osoba (1SG a/nebo 3SG) singuláru vyžaduje v indikativu přezentu [-t] coby svou standardní koncovku. U těchto sloves se pak tvar 2SG v imperativu rovněž skládá, oproti tvaru 2SG v indikativu, z krátkého vokálu, tvořícího jádro slabiky, s koncovkou [-t], tj. [ty baɪ], č. *piješ*, → [bweɪt], č. *pij*, nikdy *[baɪ]. V případě kontaktu takového tvaru s konsonantem a výsledné elize je pak opět respektováno již popsané pravidlo délky, tj. [bweɪt], č. *pij*, → [bwe sun:a], č. *vypij to, napij se*, nikdy *[bwe: sun:a].

U dalších sloves III. třídy, jejichž tvary singuláru v ind. prez. jsou identické (mimo zájmennou část), se pak tvary imperativu podle dosavadních pozorování tvoří obdobně jako v případě I. a II. třídy. Výjimkou je např. sloveso *být*, [ɛ:tr], v rámci jehož konjugačního paradigmatu v ind. prez. sice není koncovka [-t] součástí tvaru 1SG ani 3SG., tj. [d̥zə sɪ:sɪə] a [ɪl aɪ:ɛ:], nicméně tvar 2SG v imperativu standardně nabývá podoby [sɛ(ɪ)t], č. *bud'*.³⁷

6. INTERPRETACE

Výše nastíněný systém slovesných paradigmat, z nichž v některých morfémech [-t] představuje v případě ideálních podmínek pozice a kontaktu koncovku (nejen) slovesných tvarů 1SG, je posledními rodilými mluvčími dle našich pozorování jednoznačně do-

ší soustavnější analýzy. Přesto však zmiňme, že tyto nestandardní a vzácné tvary (zaznamenané pouze u jednoho z idiolektů) v otázkách bez inverze, založené pouze na intonaci, typu ??[ty bweɪt], č. *Piješ?*, namísto standardního [bwe: ty] s inverzí nebo [ty baɪ] bez inverze, nejsou natolik překvapující, pakliže tvary 1SG a 1PL, které klasických inverzi neumožňují, jsou v sarkézštině tvořeny pomocí tázací partikule [tɪ], analogicky k tvarům 3SG. Přestože tak samotným mluvčím byly tvary typu ??[ty bweɪt] při dotazování považovány za „chybu“ a omyl, je jejich náhodná realizace předpokladatelná, vezmeme-li v potaz tvoření tvarů zbylých dvou mluvnických osob v sing. ve větách tázacích, či tvoření tvarů imperativu 2SG.

³⁷ Tento tvar je po zvukové stránce identický s tvarem 2SG slovesa vědět, tj. [sɛ(ɪ)t], č. *věž*.

držován, přičemž nerespektování popisovaného systému je stejnými mluvčími bez výjimky považováno za chybu.

Třebaže fonologické systémy jednotlivých idiolektů, ať už současných či historických, vykazují mnohdy značnou variabilitu a někdy i extrémní rozdíly v kvalitě jednotlivých fonémů, na úrovni morfosyntaxe jsme podobnou volností, jíž by jeden či více idiolektů systematicky vybočovaly, nezaznamenali, což platí i pro morfologii sloves.

Byť se nám podařilo zachytit vzácné a specifické odchylky v jednom z idiolektů, viz předchozí podkapitola, svévolná realizace morfému [-t] napříč uvedenými paradigmaty, jež by se například blížila jevu liaison typu *cuir/pataquès* v moderní francouzštině, se v sarkézštině jeví jako zcela nepřijatelná a nelze ji ani na základě našich dat jako samotný jev aktuálně nijak doložit. Stejně tak se nám nepodařilo podobné deviace zachytit v historických idiolektech.

Co se srovnání s ostatními jazyky ostrovní větve normanštiny týče, prozatím jsme v odborné literatuře nedohledali jakékoliv zmínky o existenci podobně bohatého systému slovesné flexe, a především pak o morfému [-t] coby slovesné koncovce 1SG ve varietách ostrovní větve normanštiny, ať již současných, tak historických, čímž podle našeho dosavadního poznání sarkézština v porovnání s geneticky nejbližšími jazykovými systémy pozoruhodně vybočuje.

Pro neexistenci historických pramenů starších 30. let 20. století, z nichž by bylo možné získat relevantní data ke sledovanému problému na poli slovesné morfologie, a tím i nemožnost provedení diachronních analýz, přitom nejsme schopni tento značný rozdíl de facto jakkoliv s jistotou objasnit, byť se nabízí několik úvah, více či méně odvážných.

Jako jeden z možných důvodů existence tvarů 1SG s koncovkou [-t] u některých sloves, v případě, že oproti koncovce [-t] ve tvarech 3SG bychom morfém [-t] ve spojení s tvary 1SG považovali za nepůvodní, se pochopitelně nabízí prosazení strategie tvoření daných tvarů analogicky k běžnému způsobu tvoření tázacích konstrukcí 1SG a 1PL pomocí partikule [tɪ], viz poznámka č. 36, ve varietách jerseyjské větve. Tím ovšem prozatím nelze vysvětlit, proč by se pod vlivem této strategie morfém [-t] ve tvarech 1SG prosadil jen v rámci některých paradigmat, zatímco u řady dalších by k podobné změně nedošlo. Stejně tak tím nelze vysvětlit morfém [-t] coby koncovku ve tvarech imperativu 2SG, a ostatně ani fakt, že tento hypotetický vývoj prozatím není doložen ve varietách blízké jerseyštiny či normanštiny obecně.

Cílem tohoto článku bylo především představit naše pozorování morfému [-t] coby slovesné koncovky 1SG, kdy zde z více důvodů nemůžeme předložit a odpovídajícím způsobem doložit všechny naše hypotézy ohledně původu sledovaného morfému. Na závěr nicméně musíme alespoň stručně zmínit jednu pozoruhodnou shodu, jíž jsme si povšimli v průběhu popisu jednotlivých paradigmat.

Srovnáme-li uvedená slovesná paradigmata v sarkézštině s paradigmaty rekonstruovaných historických variet jazyků d'oïl, souhrnně označovaných jako starofrancouzština, *ancien français*, musíme konstatovat, že v obou dvou systémech je [-t] shodně koncovkou tvarů 1SG a 3SG u řady sloves III. slovesné třídy v ind. prez., viz tabulka níže, v níž vlevo uvádíme tvary v sarkézštině, vpravo pak gramatikami předpokládané tvary vybraných sloves (uvedeny latinsky) ve starofrancouzštině.

OPEN ACCESS

	assidere		credere		cadere		ridere	
1SG	[asjɛ-t]	assie-t	[kreɪ-t]	crei-t	[cɛ-t]	chie-t	[ri-t]	ri-t
2SG	[asjaɪ]	assiez	[kraɪ]	creiz	[caɪ]	chiez	[ri:]	ris
3SG	[asjɛ-t]	assie-t	[kreɪ-t]	crei-t	[cɛ-t]	chie-t	[ri-t]	ri-t

TABULKA 12. Srovnání sloves. tvarů SG v ind. prez. v sarkézštině a starofrancouzštině A

U několika sloves III. třídy, jejichž tvary 1SG v ind. prez. koncovku [-t] v sarkézštině neobsahují, a naopak jsou identické s tvary 2SG s dlouhým vokálem, pak opět pozorujeme podobnost v případě příslušných paradigmat ve starofrancouzštině, s tou výjimkou, že v sarkézštině morfém [-t] není coby koncovka součástí tvarů 3SG, je-li zároveň koncovka [-t] ve starofrancouzštině v kontaktu s příponou [-s-], viz tabulka níže.

	placere		cognoscere		crescere		facere	
1SG	[pɫaɪ]	plaz	[kunaɪ]	conuis	[kraɪ]	creis	[faɪ]	faz
2SG	[pɫaɪ]	plais	[kunaɪ]	conuis	[kraɪ]	creis	[faɪ]	fais
3SG	[pɫaɪ]	plais-t	[kunaɪ]	conuis-t	[kraɪ]	creis-t	[fɛ-t]	fe-t

TABULKA 13. Srovnání sloves. tvarů SG v ind. prez. v sarkézštině a starofrancouzštině B

Konečně u těch sloves, v rámci jejichž konjugačních paradigmat je v sarkézštině morfém [-t] opět koncovkou tvarů 1SG v ind. prez., zatímco ve starofrancouzštině nikoliv, nemůžeme sice přímou shodu potvrdit, nicméně i ve starofrancouzštině lze pozorovat zvláštní korelaci mezi 1SG a 3SG, kdy tvary příslušných sloves u těchto dvou osob na rozdíl od 2SG původně postrádaly koncovku -s (oproti moderní francouzštině), přičemž např. u tvaru 1SG slovesa *pít* lze dokonce doložit souhlásku -f v pozici koncovky.

	bibere		debere		videre		dicere	
1SG	[bwɛ-t]	bei-f	[dɛɪ-t]	dei	[v ^w ɛɪ-t]	vei	[di-t]	di
2SG	[baɪ]	beis	[daɪ]	deis	[vaɪ]	veis	[di:]	dis
3SG	[bwɛ-t]	bei-t	[dɛɪ-t]	dei-t	[v ^w ɛɪ-t]	vei-t	[di-t]	di-t

TABULKA 14. Srovnání sloves. tvarů SG v ind. prez. v sarkézštině a starofrancouzštině C

Mimo prosté konstatování této podobnosti jsme ovšem v současné době pro nedostatek dalších dat a absenci synchronních i diachronních srovnání systémů v jednotlivých varietách jazyků d'oil daleci toho, abychom morfém [-t] ve tvarech 1SG řady sloves III. třídy v ind. prez. mohli doložit jako starou severo-galorománskou slovesnou koncovku [-t] 1SG, která se nejen zachovala v rámci původních paradigmat, ale i analogicky prosadila v rámci těch konjugačních paradigmat, v nichž byly příslušné slovesné tvary ve starofrancouzštině založeny na krátkých vokálech bez koncovky -s. V takovém případě by pak sarkézská normanština představovala patrně jediný jazyk z rodiny d'oil, který by podobný systém, jenž je znám jen z nejstarších písemných pa-

mátek severo-francouzského jazykového prostoru, zachoval do 21. století — ze stejných důvodů ovšem nemůžeme tuto možnost prozatím ani vyloučit.

7. SHRnutí

V tomto článku jsme představili jeden z nejnovějších poznatků na poli morfologie sloves v sarkézské normanštině, vzešlých z terénních výzkumů na ostrově Sark v letech 2016, 2018 a 2019. Soustředili jsme se primárně na doposud blíže nepopsaný morfém [-t], který dle našich pozorování, oproti systému předpokládanému v jediné doposud publikované gramatice dané normanské variety z roku 1994, GNFCI, představuje zcela standardní koncovku slovesných tvarů 1SG v indikativu přítomtu a préterita v rámci řady konjugačních paradigmat, a to nejen v idiolektech posledních žijících mluvčích, nýbrž i v již ztracených idiolektech, jejichž zvukové záznamy jsou uchovány v archivu společnosti *La Société Sercquaise*.

Na základě analýz množství dat jsme konstatovali existenci systému, v němž morfém [-t] představuje v případě ideálních podmínek pravidelnou koncovku jak tvarů 1SG v rámci konjugačních paradigmat indikativu préterita u všech pravidelných sloves I. a II. třídy, tak i v rámci několika paradigmat nepravidelných sloves III. třídy, a to nejen v indikativu préterita, ale i přítomtu.

Vedle řady dalších poznatků, které se rovněž výrazněji rozcházejí s daty publikovanými v GNFCI (koncovky 2PL v ind. prez., tvary imperativu apod.), jsme současně potvrdili předchozí pozorování Mari Jonesové z roku 2008, kdy se ani nám v posledních čtyřech letech výzkumu doposud nepodařilo zachytit jediný případ vnějšího sandhi, tj. hláskového vázání, typu *liaison* „sloveso-[-z]+vokál“ v sarkézské normanštině, předpokládaného v GNFCI.

Četné rozdíly mezi našimi daty a GNFCI, zejména pak v případě hlavního zde v článku sledovaného problému, tj. morfému [-t] coby slovesné koncovky 1SG, si nejsme schopni, s výjimkou prosazení infixu [-is-] v rámci paradigmatu préterita II. třídy, prozatím uspokojivě vysvětlit.

V GNFCI není uvedeno, v jakém časovém horizontu probíhal v roce 1985 terénní výzkum, jehož prostřednictvím A. Liddicoat získával data a podklady pro kompilaci uvedené gramatiky, ať už na Sarku, nebo v jednotlivých farnostech na Jersey — v textu je pouze představen dotazník o 15 otázkách, který byl předložen osmi rodilým mluvčím sarkézštiny ve věku 60–90 let (Liddicoat, 1994, s. 11–13). Jako jedno z možných vysvětlení se nám nicméně v případě, že by byl terénní výzkum na ostrově v daném roce realizován pouze v řádu dní, nabízí například možná „kontaminace“ dat v situacích, které jsme sami zažívali (nejen) během našeho prvního terénního výzkumu v roce 2016.

Někteří naši konzultanti se především v prvních dnech po seznámení s výzkumníkem pokoušeli během úvodních individuálních sezení komunikovat ve francouzštině, a to zvláště nejstarší mluvčí ve věku nad 80 a 90 let. V některých případech pak pro nás bylo z počátku velmi obtížné identifikovat, kdy mluvčí-konzultant hovoří v sarkézské normanštině a kdy jakýmsi sarkézským dialektem francouzštiny, který dotyčný konzultant považoval za vhodnější jazyk pro komunikaci s výzkumníkem

OPEN ACCESS

coby osobou cizí a neznalou jeho rodného jazyka. Tito jedinci, kteří prošli v dětství výukou francouzštiny na místní základní škole, pak standardně plynule přecházeli do tohoto dialektu, či přímo standardní francouzštiny, především pokud se domnívali, že by výzkumník informaci předávanou v normanštině nepochopil.

Tyto případy přechodu rodilých mluvčích z normanštiny do francouzštiny, či její zvláštní variety, jsme přitom zaznamenali i na nahrávkách z roku 1976, na nichž někteří mluvčí někdy komunikují přímo s nahrávajícím výzkumníkem P. Andersonem, s nímž se mnozí z nich viděli v daný moment vůbec poprvé, a v dané situaci se tak chovali stejně jako někteří naši konzultanti v prvních dnech našeho výzkumu.

Z tohoto důvodu se nabízí úvaha, zda například hláskové vázání typu „sloveso-[z]+vokál“ (blízké normativní francouzštině), jež předpokládá GNFCI a které se Mari Jonesové ani nám nepodařilo v sarkézské normanštině doložit, a další v článku zmíněné odlišnosti včetně zásadního pomnutí morfému [-t] jakožto koncovky 1SG v řadě slovesných paradigmat, nejsou výsledkem „kontaminace“ dat v důsledku obdobného chování konzultantů zapojených do výzkumu z roku 1985. Vzhledem k tomu, že dotyční jedinci podle uváděného věku s největší pravděpodobností jako naši a Andersonovi konzultanti podstoupili povinnou výuku francouzského jazyka na jedině sarkézské základní škole (před II. světovou válkou), mohli se v obdobné situaci prvotního kontaktu s cizincem, tj. A. Liddicoatem, rovněž různě „dopouštět“ střídání či prolínání dvou systémů, čehož si výzkumník v případě časově omezeného pobytu na ostrově nemusel povšimnout.

LITERATURA A POUŽITÉ PRAMENY:

- BRASSEUR, P. (1978a): Les principales caractéristiques phonétiques des parlers normands de Jersey, Sercq, Guernesey et Magneville (canton de Bricquebec, Manche) [Première partie]. *Annales de Normandie*, 28/1, 49–64.
- BRASSEUR, P. (1978b): Les principales caractéristiques phonétiques des parlers normands de Jersey, Sercq, Guernesey et Magneville (canton de Bricquebec, Manche) [Deuxième partie]. *Annales de Normandie*, 28/3, 275–306.
- BRASSEUR, P. (1980): *Atlas linguistique et ethnographique normand*. 1. Paris: Centre National de la Recherche Scientifique.
- BRASSEUR, P. (1982): Les noms des champs de l'île de Sercq. *L'Onomastique, témoin des langues disparues: actes du Colloque d'Onomastique Romane de Dijon (27–30 mai 1981)*, 106–125.
- BRASSEUR, P. (2016): *Atlas linguistique et ethnographique des côtes de la Manche*. HAL [online]. Poslední změna 2016-11-20. Dostupné z: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01396668/document>
- CARTERET de, E. — CARTERET de, A. (1969): *The Fief of Sark*. Guernsey: The Guernsey Press.
- CHAMPION, H. (1902): *Atlas linguistique de la France: Notice à l'intelligence des Cartes*. Paris: Librairie Spéciale pour l'Histoire de la France. [online]. Dostupné z: <https://www.archive.org/>
- EDMONT, E. — GILLIÉRON, J. (1904): *Atlas linguistique de la France*. 10. Paris: Librairie Spéciale pour l'Histoire de la France.
- GARIS DE, M. (2012): *Dictionnaire Angllois-Guernesiais*. Andover: Phillimore
- JONES, M. (2012a): Liaison Patterns and Usage in Jersey Norman French. *Probus*; 24/2, 197–232.
- JONES, M. (2012b): Variation and change in Sark Norman French. *Transactions of the Philological Society*, 110/2, 149–170.

- JONES, M. (2015): *Variation and Change in Mainland and Insular Norman: A Study of Superstrate Influence*. Leiden: Brill.
- LEES, K. (2009): *Sark Voices*. La Société Sercquaise. [CD]
- LE MAISTRE, F. (1982): *The Language of Auregny*. Alderney: The Alderney Society and Museum.
- LIDDICOAT, A. (1994): *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- LOCKE, M. (1998): *The Songs of Sark*. Guernsey: Guernsey Herald.
- LUKIS, E. (1985): *An Outline of the Franco-Norman Dialect of Guernsey*. Eric Fellows Lukis.
- MORIN, Y. (1986): On the morphologization of word-final consonant deletion in French. In: H. ANDERSEN, *Sandhi phenomena in the languages of Europe*. Berlin: Mouton de Gruyter, s. 167-210. [online] Dostupné z: <https://www.academia.edu/>
- NEUDÖRFL, M. (2017): *Kodifikace ortografického zápisu ostrova jazyka Sark*. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Vedoucí práce Olga Nádvořníková.
- THOMASON, S. (2015): *Endangered Languages*. Cambridge: Cambridge University Press.

Martin Neudörfel | Ústav románských studií, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy |
Nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1
ORCID ID: 000-0001-5890-3403
NeudorflMartin@seznam.cz